

Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării teritoriale în Epoca de Aur (I)¹

(Urbanization and social homogenization: the role of territorial systematization during The Golden Age)

Emanuel COPILAS

Abstract: *In Ceaușescu's Romania, territorial systematization was used as a gigantic political, economic and social tool in order to create the 'multilaterally developed socialist society'. The regime seemed to be homogenous and function in a unilateral ideological way. However, the national-communist edifice was full of contradictions. The most important of them that between party and state, reverberated at all levels of activity and systematization surely represented one of the most important fields in which party-state contradictions could expand. They did so, as I try to argue in the present article, in favor of the state rather than the party, although the party used the state as an administrative instrument in order to achieve its developmental goals.*

Keywords: *party, state, cities, villages, development.*

Consider, în baza unor argumente care urmează a fi dezvoltate, că denumirea „partidul-stat”, des utilizată de unii istorici români atât pentru perioada Gheorghiu-Dej, cât și pentru perioada Ceaușescu (Verzea, 2013), este inadecvată pentru a surprinde complexitatea și dinamismul discursului oficial, în interiorul căruia contradicțiile dintre partid și stat s-au dezvoltat cu timpul în forme antagonice. Să trecem în revistă la modul concret atribuțiile PCR, respectiv cele ale statului pe care l-a configurat, și care a ajuns până la urmă să îl dezintegreze. Conform statutului partidului din 1974, acesta reprezenta

„detașamentul de avangardă al clasei muncitoare, conducătorul tuturor oamenilor muncii din patria noastră în lupta pentru construirea socialismului și comunismului, forța politică conducătoare în Republica Socialistă România”, care include „cei mai înaintați și mai conștienți muncitori, țărani, intelectuali, funcționari” și care, în calitate de ghid ideologic al proletariatului aliat cu „țăranimea”, „intelectualitatea”, respectiv „celelalte categorii de oameni ai muncii”, „luptă pentru împlinirea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comu-

nism”. Ideologia profesată de partid este cea „marxist-leninistă”, dar nu în formă brută, abstractă, ci ținând cont de „particularitățile specifice țării noastre”. În sfârșit, „Scopul final al partidului este construirea societății fără clase – societatea comunistă”².

Comparativ cu rolul partidului de principal vector politic în cadrul RSR, funcțiile statului apar ca fiind mai degrabă reglementative, oferind forme adecvate și practice aspirațiilor PCR. Astfel, „întreaga activitate de stat are drept scop dezvoltarea orândurii și înflorirea națiunii socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și culturale a poporului, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității umane”. Mai exact, „statul socialist român”:

- organizează, planifică și conduce economia națională;
- apără proprietatea socialistă;
- garantează exercitarea deplină a drepturilor cetățenilor, asigură legalitatea socialistă și apără ordinea de drept;
- dezvoltă învățământul de toate gradele, asigură condițiile pentru dezvoltarea științei, artei și culturii, înfăptuiește ocrotirea sănătății;
- asigură apărarea țării și organizează forțele sale armate;
- organizează relațiile cu celelalte state³.

Conform acestor atribuții, statul nu este deci altceva decât un vehicul, un instrument prin care partidul își duce la îndeplinire prioritățile politice în cadrul întregii societăți, imatură ideologic și deci refractară în anumite dozaje la sacrificiile necesare con-

struirii socialismului. Iar o astfel de prioritate politică a reprezentat-o și sistematizarea teritorială, chiar dacă a fost aplicată mult mai târziu decât a fost gândită inițial. Dar cum, în cadrul acestui proces, statul devine mai important decât partidul, sistematizarea intrând până la urmă de la bun început în atribuțiile sale, transformându-se, în termeni metaforici, într-o colivie de aur pentru partid și distilându-i imperativele ideologice până în punctul în care acestea devin, prin exacerbarea lor pe toate planurile, irelevante – urmează să aflăm din paginile de mai jos.

Primele sugestii legate de necesitatea reorganizării administrative și teritoriale ale RSR au fost emise de către secretarul general al PCR cu ocazia unei conferințe naționale a partidului din 1967. Argumentul principal prezentat în acest scop era acela al înapoierii relațiilor de producție în raport cu noile forțe de producție, care suferiseră, de la instaurarea la putere a regimului în 1948 și până atunci o transformare „calitativă”. Aceste noi forțe de producție erau deosebit de mobile și de numeroase comparativ cu anii precedenți, așa că se impunea ca regimul să le asigure noi condiții de viață, conforme cu dezvoltarea lor profesională și ideologică. Pe scurt, era nevoie de mai multe orașe care să suțină producția industrială și de modernizarea satelor și a comunelor, de metamorfozare a lor pe cât posibil în „centre cu caracter urban”⁴ pentru a asigura cantitatea de alimente necesară industrializării, alimente a căror prețuri erau impuse exclusiv de către stat, țăranii

înșiși neavând niciun cuvânt de spus în această privință, de estomparea progresivă a diferențelor dintre munca manuală și cea intelectuală⁵, așa cum prevăzuse Marx atunci când anticipase substanța, nu forma viitoarei societăți fără clase.

Afirmând că noile forțe de producție din RSR au nevoie de relații de producție pe măsură, Ceaușescu mima, voluntar sau nu, marxismul. Asta deoarece, știm deja de la Pavel Câmpeanu, relațiile de producție național-comuniste erau grevate de absența forțelor de producție pe care se străduiau, prin toate mijloacele posibile, să le proiecteze în existență; adică tocmai inversul argumentului de mai sus⁶. Avem de-a face aici cu o distorsionare tipic leninistă a marxismului. Forțele de producție, muncitorii, sunt prezentați cerând în mod autonom și în conformitate cu dezvoltarea obiectivă a societății noi relații de producție, adică noi forme de organizare și de gestionare a economiei și a modului de producție în ansamblu dar, de fapt, tocmai relațiile de producție leniniste, partidul acționând prin intermediul statului pentru a dirija fără rest întreaga dezvoltare a țării, făcea tot posibilul pentru a configura discursiv aceste noi forțe de producție, prezentându-le ca forță motrice a dinamicii socio-economice antrenând necesitatea unor relații de producție corespunzătoare și simulând astfel marxismul. Național-comunismul românesc pedala în gol sau, conform zicalei populare, puneu căruța înaintea boilor.

Gândită ca parte a unui proces de omogenizare socială având ca pan-

dant omogenizarea ideologică înțeleasă atât în calitate de cauză, cât și de efect al omogenizării sociale, sistematizarea teritorială era inserată ca dimensiune a uneia dintre etapele de anvergură care jalonau acest ambițios și îndelungat demers. Prima etapă, consideră Elisabeta Trăistaru, era dată de înlocuirea capitalismului de către socialism și de „crearea unei comunități reale, economice, politice și ideologice între membrii societății”.

Comunitatea economică a membrilor societății este generată de existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, de concordanța ce se realizează între forțele de producție și relațiile de producție socialiste. *Comunitatea social-politică* a membrilor societății este exprimată de consolidarea continuă a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime – clasele fundamentale ale societății noastre – sub conducerea partidului comunist.

Comunitatea ideologică se exprimă prin comunitatea de idei, convingeri moral-politice bazate pe concepția științifică despre lume și viață a partidului – materialismul dialectic și istoric.

Statornicirea modului de producție socialist, a concordanței dintre forțele de producție și relațiile de producție socialiste au creat premisele materiale obiective ale apropierii dintre clasele și categoriile sociale specifice societății socialiste, din punctul de vedere al condițiilor de muncă și viață, a nivelului lor de pregătire generală și specialitate. Față de societatea capitalistă care se caracterizează prin adâncirea decalajului dintre cla-

sele și categoriile sociale, prin intensificarea procesului de polarizare socială, în societatea socialistă se creează condițiile obiective unei strânse colaborări și a reducerii deosebiriilor esențiale dintre ele⁷.

Următoarea etapă echivala aproximativ cu perioada 1965-1971, atunci când a avut loc turnura naționalistă a regimului și preluarea puterii de către Ceaușescu. Transformările produse în acest interval nu erau neglijabile: mecanizarea crescândă a agriculturii, care fusese integral colectivizată în 1962, introducerea învățământului obligatoriu pe o durată de opt ani, modificările administrative și teritoriale, aflate în plină efervescență, „perfecționarea planificării” economice și sociale, respectiv a formelor de implicare cetățenească în dezvoltarea per ansamblu a țării, chiar dacă era vorba, oarecum oximoronic, de o implicare pasivă, nu de una activă – toate acestea au condus la „ridicarea pe o nouă treaptă a alianței muncitorești-țărănești” și la „cimentarea unității social-politice a întregului popor în jurul partidului comunist”⁸.

A treia etapă, care a început să prindă contur la începutul anilor 1970, era dată de edificarea „societății socialiste multilateral dezvoltată”, obiectiv central al PCR, așa cum rezultă din programul partidului prezentat la Congresul al XI-lea⁹ (1974) și publicat atât în volumul congresului cât și separat un an mai târziu. Succint, programul își propunea ca fundament al societății socialiste multilateral dezvoltate ameliorarea forțelor și relațiilor de producție, pentru a fi în ton cu „revoluția

tehnico-științifică” globală și, în același timp, intensificarea „activității politice, ideologice și educative de formare a omului nou, de afirmare în viață a principiilor eticii și echității socialiste”, care va conduce în final la amplificarea „procesului de apropiere dintre clase și categorii sociale, de omogenizare a societății românești”¹⁰.

Ultima etapă, a patra, viza continuarea omogenizării sociale începută sub auspiciile societății socialiste multilateral dezvoltate, pe măsură ce instaurarea comunismului pe „pământ românesc” va fi devenit realitate. Datorită clarificării progresive a „trăsăturilor noului tip de om al muncii cu o înaltă pregătire profesională, politico-ideologică și morală”, respectiv a dinamizării socio-profesionale rezultate în urma industrializării și a urbanizării, acest deziderat, deși momentan îndepărtat, dispunea în perspectivă de toate garanțiile necesare pentru a se materializa. Rezumând,

Principalele direcții ale acestui proces obiectiv complex, sunt: înlăturarea deosebirilor esențiale dintre munca fizică și munca intelectuală, prin mecanizarea, automatizarea, cibernetizarea proceselor de producție, creșterea gradului de calificare a oamenilor muncii, lărgirea orizontului lor de cultură și apropierea nivelului lor de cunoștințe; lichidarea deosebirilor esențiale dintre munca în agricultură și cea din industrie, ca rezultat al mecanizării, electrificării și chimizării agriculturii. Munca în agricultură va deveni tot mai mult o variantă a muncii industriale; lichidarea deosebirilor esențiale dintre sat și oraș,

apropierea condițiilor de muncă și de viață ale celor de la sate la nivelul celor de la orașe; perfecționarea cadrului organizatoric al participării oamenilor muncii la conducerea vieții economice și social-politice a țării, sporirea participării tineretului la realizarea procesului de omogenizare socială al societății noastre¹¹.

Se poate observa, în cadrul acestei ultime etape, aducerea în prim plan a sistematizării teritoriale prin imposibilitatea decuplării ei de industrializare, urbanizare și de noile direcții ale transformării socio-profesionale prin intermediul cărora regimul căuta să atenueze și finalmente să elimine distanțele, aflate într-o îngrijorătoare expansiune, dintre forțele de producție reale, nu ideale, și relațiile de producție tot mai lipsite de obiect, dintre cetățeni și revoluționari și, în cele din urmă, dintre avansul lent și inexorabil al filosofiei politice a statului, un instrument politic esențialmente burghez, având, în cadrul unui regim leninist, o utilitate strict temporară, în cel mai rău caz, una subordonată – și filosofia politică a partidului, captivul propriilor intenții pe care nu le putea pune în practică fără ajutorul statului, un stat care prin simpla sa expansiune, indispensabilă obiectivelor partidului, îi punea acestuia din urmă credibilitatea și, pe termen lung, chiar existența în discuție.

Sistematizarea teritorială fusese experimentată într-o multitudine de forme de către regimurile politice anterioare. Dar niciodată la o scară și la o anvergură atât de mari. Cu toate acestea, discursul național-comunist

încerca să-și proiecteze o legitimitate retroactivă prin integrarea elementelor „progresiste” care ar fi fost acumulate de-a lungul experienței istorice prin care au trecut teritoriile românești. Astfel, Dacia romană și cetățile grecești de la Marea Neagră au cunoscut organizarea administrativă bazată pe diviziunea sat-oraș; chiar dacă ultimele predominau, primele erau de departe mai importante. Așa cum romanii s-au bazat în Dacia pe un „regim municipal” pentru a-și extinde influența și pentru a-și „asigura o administrație rațională” bazată pe „control fiscal”, așa și în RSR rolul orașului ca factor de progres trebuia afirmat cu mai multă fermitate. Fundamentată pe ierarhia sate-municipii-colonii, administrația romană din Dacia asigura drepturi preferențiale pentru unele municipii (orașe care nu ajunseseră la stadiul de colonii sau sate care obținuseră cu timpul, datorită dezvoltării sau a poziției geografice avantajoase acest statut), unora dintre ele permițându-li-se chiar să fie autonome și să își aleagă conducătorii, fără ca aceștia să fie numiți de la Roma. „Prin această diferențiere”, aflăm de la Mihai Oroveanu, romanii „declanșau o emulație între municipii, realizându-se progresul acestora și al imperiului”¹².

A urmat apoi, mult mai târziu, epoca cnezatelor și a voievodatelor. Ținând cont de istoriografia oficială și de marota „continuității bimilenare” a românilor, se subliniază aici în primul rând faptul că aceste formațiuni politice din Evul Mediu tim-

puriu au beneficiat de „o organizare administrativă, oricât de rudimentară, românească, autohtonă”. La fel, Țara Românească și Moldova, formate ca entități politice de sine stătătoare în secolul XIV, „au avut de înfruntat pericolele ce veneau din partea Imperiului Otoman, dar ființa lor nu a suferit nicio eclipsă, existența acestora fiind continuă”, așa cum au făcut față și provocărilor politice venite din partea maghiarilor și a polonezilor¹³. Desigur că amenințările la adresa noilor formațiuni statale a fost una reală, dar relevante pentru discuția de față nu sunt datele istorice propriuzise, ci tehnici discursive prin care național-comunismul încerca să se prezinte ca un produs la istoriei românești, recuzându-și originile exterioare, sovietice, în încercarea de a construi un nou tip de naționalism având partidul drept centru ideologic, statul ca instrument juridico-administrativ al partidului și trecutul ca absență sau ca insuficientă dezvoltare, datorată vicisitudinilor de tot felul, a elementelor pe care numai prezentul regim, prezenta ontologie politică le poate transpune complet în practică, le poate „traduce în viață”, în termenii suprasaturați politic ai propagandei oficiale, într-un orizont de timp desigur indefinit, dar tot mai aproape de materializare¹⁴.

Mai departe, aflăm că, din rațiuni de eficientizare a administrației militare în primul rând, Moldova și Țara Românească au fost împărțite cu timpul în regiuni. Din punct de vedere administrativ-teritorial apoi, Moldova era divizată în ținuturi, Țara

Românească în județe, Transilvania în comitate sau districte și, în „zonele secuiești și săsești”, în scaune. Subdiviziunile ținuturilor erau ocoalele, iar a județelor plășile. În epoca modernă, primul om politic care a propus descentralizarea administrativă și organizarea prefecturilor a fost, în 1862, prim-ministrul Barbu Catargiu. S-a ajuns astfel la o formă, incipientă, dar relativ funcțională, de organizare și gestionare a regiunilor pe filieră juridică¹⁵.

De abia în perioada interbelică apar primele preocupări concrete legate de noțiunea de sistematizare teritorială; până atunci, exceptând parțial secolul XIX, dezvoltarea satelor și a orașelor românești (denumite târguri în Moldova) se făcea de obicei haotic, având la bază factori precum agricultura, comerțul și campaniile militare – lipsind deci voința, viziunea și nivelul de centralizare necesare unei abordări cuprinzătoare a problemei. Astfel, legea administrativă din anul 1925 a utilizat pentru prima dată expresia „plan de sistematizare”, prin care toate „unitățile administrativ-teritoriale” erau constrânse să „întocmească în termen de 4 ani, în cazul în care nu aveau, după importanța și mijloacele de care dispuneau, un plan general de sistematizare”, prin care se analiza „situația existentă și satisfacerea cerințelor de ordin edilitar”, respectiv propunerile de dezvoltare pe viitor ale orașului sau satului. Prioritate se acorda aspectelor legate de infrastructură. Legea administrativă din 1929 continua și extindea prevederile legii anterioare, impu-

nând „să se țină seama la elaborarea planurilor (de sistematizare, n.m.) de cerințele viitorului, rezervându-se și determinându-se locuri pentru piețe, grădini, plantații, parcuri, servicii, edificii și monumente publice, pentru deschiderea a noi artere de comunicații”; de asemenea, în fiecare județ sau municipiu urma să funcționeze, conform acestei legi, o „comisie de sistematizare”. Legea administrativă din 1936 a oferit un cadru juridic pentru încălcările proprietăților personale în urma aplicării acestor planuri de sistematizare, în timp ce legea administrativă intrată în vigoare doi ani mai târziu demonstra, dincolo de aspectele tehnice ale sistematizării, o preocupare estetică, propunându-și „să realizeze o transformare în organizarea existentă” a satelor și a orașelor pentru a beneficia de „o dezvoltare corespunzătoare condițiilor ce decurgeau din creșterea continuă a populației și din exigențele mereu crescânde ale unei societăți civilizate”¹⁶.

După al Doilea Război Mondial, primele încercări de reorganizare teritorială s-au consumat în 1949, dar au funcționat mai degrabă ca un preambul pentru legea „pentru raionarea (delimitarea, n.m.) administrativ-economică a teritoriului R. P. România”, intrată în vigoare un an mai târziu. Având ca obiective centrale „asigurarea dezvoltării industriei și agriculturii în scopul ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii” și „apropierea aparatului de stat de popor, asigurându-se rolul politic conducător al clasei muncitoare și întărirea alianței sale cu țărănimea”, legea din 1950

urmărea, în mod concret, eficientizarea valorificării resurselor țării printr-o repartizare cât mai „rațională” a forțelor de producție, eliminarea „separării artificiale a centrelor industriale de zonele agricole”, demarcarea satelor și a orașelor pe criterii geografice și ameliorarea comunicării „între localități și centrul lor politico-administrativ, cu scopul rezolvării problemelor ce interesau țărănimea, ținând seama de specificul agricol sau industrial al fiecărei zone” și, nu în ultimul rând, impunerea definitivă a centralizării administrative. Ca unități de împărțire legală a teritoriului avem acum regiunea, care se păstrează de la vechile administrații precomuniste, raionul, care înlocuiește vechile plăși, fiind aproximativ de două ori mai mare, iar ca unități fundamentale, acestea fiind doar intermediare, orașul și comuna, grupând mai multe sate și având „în medie 3000 de locuitori”¹⁷.

Ajungem în sfârșit la ultima și cea mai importantă reglementare juridică a teritoriului României de după 1945, în mare măsură valabilă și astăzi – cea din 1968, despre care aflăm de la Oroveanu că a fost mult mai „minuțios pregătită” decât precedentă. În acest scop, Constituția din 1965, „care statornicea ca unități administrativ-teritoriale intermediare între stat, orașe și comune, regiunea și raionul”, a fost modificată pentru a le înlocui pe ultimele două cu o singură unitate administrativă, și anume județul. Alte prevederi ale legii stipulau faptul că „orașele mai importante pot fi organizate ca municipii”, în timp ce

Bucureștiul, în calitate de capitală a RSR, urma să fie „organizată pe sectoare”¹⁸. Evident, dezideratul utilizării cât mai „raționale” a resurselor țării, respectiv atenuarea treptată și, în cele din urmă, abolirea diferențelor dintre sate și orașe și dintre munca manuală și cea intelectuală sunt păstrate și semnificate.

Șase ani mai târziu, planurile de sistematizare ale regimului se intensifică. Este înființată „Comisia centrală de partid și de stat pentru sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale”. Subordonată ulterior Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, „organ cu dublă natură”, comisia aceasta este la rândul său răspunzătoare atât pe linie de partid, cât și pe linie de stat¹⁹. Printre atribuțiile comisiei se numărau întocmirea „Programului național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane și rurale”, în vederea căruia „stabilește elaborarea de studii pentru sistematizarea de noi localități, pentru zone teritoriale cu specific industrial, minier, energetic, agricol, de transporturi, turistic, balnear, sau pentru amplasarea de mari obiective economice în vederea valorificării la un nivel superior a resurselor umane și materiale existente pe întreg cuprinsul țării”. Comisia dispunea și de o serie întregă de subcomisii având rolul de a pune în aplicare la nivel local prevederile programului național de sistematizare: județene municipale și orașenești, respectiv comunale; pentru a fi reduce din atribuții, în 1978 a fost înființată o

comisie specială de sistematizare pentru „municipiul București”²⁰.

Se poate observa, din reintroducerea unității administrative județ, considerabil extinsă în raport cu variantele anterioare, apetența regimului pentru istoria națională, o istorie mitologizată după gustul „subiectului mitologic” pentru a folosi terminologia lui Pavel Câmpeanu, secretarul general al PCR, care uzurpase locul „subiectului istoric”, proletariatul. Problema este că societatea sincretică nu putea funcționa în absența funcției de infailibilitate a subiectului mitologic, în care se reflectau și totodată se poziționau în echilibru instabil toate celelalte contradicții majore ale regimului însuși, contradicții care prin permanentizarea lor deveniseră incompatibilități și a căror soluționare nu mai depindea deci de regimul care le articulase.

Revenind la sistematizarea teritorială pusă în practică de național-comunismul românesc prin intermediul aparatului de stat, aflăm că definiția statului ca fiind alcătuit „din teritoriu, populație și suveranitate”, așa cum procedau „majoritatea autorilor burghezi”, nu era pe placul regimului, care distingea între țară, incluzând elemente materiale ca teritoriu și populație, respectiv stat „instrumentul de conducere a societății de către clasa conducătoare – care pentru a realiza voința și interesele acestei clase, organizează însăși elementele naturale (teritoriul și populația) ce condiționează fizic propria sa organizare”²¹. Așa cum am afirmat, statul nu este pentru partid, reprezentantul unic al

proletariatului, decât un instrument, o funcție de autogestionare politică, economică și socială. O funcție care își va deveni cu timpul propria cauză, punând partidul într-o poziție superfluă instituțional.

Unul dintre obiectivele principale ale sistematizării teritoriale național-comuniste l-a reprezentat deja amintita urbanizare având ca suport economic industrializarea masivă, tot mai irațională de-a lungul anilor 1980, dublată de „revoluția agricolă” constând în mecanizarea progresivă a „cooperativelor agricole de producție”, dar neurmată de rezultate pe măsură, ca suport social numărul crescând de ingineri și muncitori cu diferite specializări în industria grea și ușoară, iar ca suport ideologic estomparea graduală a diferențelor dintre oraș și sat, munca intelectuală și munca manuală, toate acestea urmând să aibă loc în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a „construirii comunismului pe pământ românesc”. Oroveanu:

Având în vedere însemnătatea sistematizării, la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din iulie 1972 s-au stabilit obiectivele și direcțiile principale ale sistematizării teritoriului și localităților în vederea organizării optime a teritoriului țării, precum și a tuturor unităților administrativ-teritoriale, a repartizării raționale și echilibrate a forțelor de producție prin îmbinarea criteriilor de eficiență economică cu cele de ordin social.

În programul partidului definindu-se politica acestuia în domeniul siste-

matizării teritoriului se stabilește că unul din principiile călăuzitoare ale întregii acțiuni de sistematizare constă în asigurarea unor condiții de viață egale pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate, în spiritul principiilor echității socialiste, ștergerea treptată a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat prin ridicarea satului la nivelul de dezvoltare al orașului. În acest scop prin sistematizare se urmărește valorificarea deplină a resurselor din fiecare zonă, îmbinarea armonioasă a producției industriale, agricole și a celorlalte activități economico-sociale, adâncirea cooperării între localitățile din cadrul aceleiași zone. Practic, această cooperare se concretizează în construirea în comun a unor obiective economice, social-culturale, lucrări tehnico-edilitare, alimentare cu apă, cu energie electrică și altele²².

Accelerând dezvoltarea unor localități și teritorii „rămase în urmă” prin „amplasarea întreprinderilor industriale și stabilirea în unele orașe a reședinței județului”, demersul urbanizator se desfășura pe mai multe dimensiuni interconectate. În primul rând, nu numai infrastructura se urbanizează, ci și oamenii înșiși. Orașenii se urbanizează suplimentar, în timp ce integrarea „maselor de rurali în acest proces” reprezintă una din pietrele unghiulare ale sistematizării. Dar acest gigantic proces nu poate fi lipsit de contradicții și de contestări de tot felul. Prin eliminarea, deocamdată incompletă, a claselor, regimul pretindea că le-a diminuat, cel puțin. Chiar și așa, prin simpla lor menționare se dovedește de fapt că nemul-

țumirile persistau și chiar se amplificau. În sfârșit, urbanizarea însemna un progres și pe filieră politico-ideologică: „Conducerea noastră de partid și de stat realizează prin urbanizarea țării prezența clasei muncitoare în toate unitățile administrativ-teritoriale. Organizarea pe baze științifice a vieții localităților rurale românești, astfel încât, să se asigure apropierea treptată a condițiilor de trai de la sate, de cele de la orașe, aduc schimbări puternice în structura so-

cietății noastre. Aceste măsuri duc la creșterea și mai accentuată a rolului clasei muncitoare ca forță principală în întreaga viață a țării”²³. Mai jos se pot consulta câteva tabele care cuprind date referitoare la evoluția urbanizării României între 1930-1975 și la clasificarea orașelor în funcție de sectoarele de activitate și de numărul de imigranți (1966).

Tabelul 1. Numărul municipiilor și orașelor și mărimea medie a populației în anii 1930, 1948, 1956, 1966 și 1975.

Anii	Populația municipiilor și orașelor	Numărul municipiilor și orașelor	Mărimea medie
1930	3 051 253	142	21 487
1948	3 723 139	152	24 547
1956	4 746 672	171	27 758
1966	6 743 887	236	28 576
1974	8 143 212	236	34 505
1975	8 339 229	236	35 336

Tabelul 2. Orașele României pe sectoare de activitate (populație, populație medie, imigranți) – 1966

Grupa socio-economică	Numărul orașelor	Populația	Numărul de imigranți	% imigranți	Populația medie de oraș	Numărul mediu de imigranți pe oraș
Toate orașele (exceptând Bucureștiul și comunele suburbane)	235	5 377 203	3 123 976	58,1	22 882	13 294
Orașe cu predominarea sectorului secundar	109	3 600 330	2 202 427	61,2	33 031	20 206
Orașe cu predominarea sectorului terțiar	62	1 216 537	730 383	60,0	19 622	11 780

Grupa socio-economică	Numărul orașelor	Populația	Numărul de imigranți	% imigranți	Populația medie de oraș	Numărul mediu de imigranți pe oraș
Orașe cu predominarea sectorului primar	64	560 337	191 116	34,1	8753	2987

Sursa: Measnicov, Hristache, Trebici 1977, 42, 41.

Se poate constata, din datele conținute în primul tabel, că ritmurile urbanizării au fost absolute între 1930 și 1956, crescând atât în intensitate cât și ca număr de orașe propriu-zis, în timp ce între 1966 și 1975 ele au fost doar relative, crescând numai în intensitate. Oricum, intensitatea urbanizării în acest interval a fost incomparabil mai mare decât în raport cu precedentul.

Următorul tabel ne arată că, într-adevăr, structura socială a țării s-a schimbat mult comparativ cu perioada interbelică în termenii atât ai mobilității sociale, cât și ai creșterii

numărului de orașe specializate pe tipuri de activități conforme cu nevoile regimului. Deși au cea mai redusă populație mediană și cel mai redus procentaj de imigranți, orașele bazate pe industria extractivă (sectorul primar) nu sunt deloc neglijate de către regim, ba dimpotrivă. Predomină însă orașele având ca principal profil economic industria prelucrătoare (sectorul secundar), în timp ce orașele având ca principale activități „comerțul socialist”, distribuirea de bunuri și servicii sunt undeva la mijloc.

Tabelul 3. Ritmurile medii anuale de creștere a populației urbane în trei perioade

Perioada	Ritmul de creștere (%)	Creșterea medie anuală
1948-1955	3,2	133 400
1956-1965	1,8	100 222
1968-1974	2,1	178 333

Sursa: Measnicov, Hristache, Trebici 1977, 45.

Tabelul 4. Populația pe medii, în perioada 1938-1973 (%)

Anii	Mediul urban	Mediul rural
1938	22,3	77,7
1956	31,4	68,6
1966	38,4	61,6
1970	40,8	59,2
1973	42,1	57,9

Sursa: Trăistaru 1975, 49.

Tabelul 5. Numărul și ponderea populației municipiilor și orașelor în anii 1956, 1966 și 1974

Grupa de mărime	1956		1966		1974	
	Numărul orașelor	Ponderea populației (%)	Numărul orașelor	Ponderea populației (%)	Numărul orașelor	Ponderea populației (%)
Toate Municipiul București	171	100,0	236	100,0	236	100,0
100 000-300 000	1	24,8	1	20,3	1	19,2
50 000-100 000		18,1	12	26,4	14	29,6
20 000-50 000		13,8	9	8,3	13	11,2
10 000-20 000		15,5	43	18,9	56	20,9
5 000-10 000		18,5	76	16,1	72	12,3
Sub 5 000		7,8	76	8,4	65	6,1
		1,5	19	1,0	15	0,7

Tabelul 6. Evoluția orașelor cu peste 100 000 de locuitori în perioada 1859-1975

Anii	Populația urbană totală		Populația orașelor cu peste 100 000 de locuitori		din care			
					București		Celelalte orașe cu peste 100 000 de locuitori	
	mii	%	mii	%	mii	%	mii	%
1859	954,2	100,0	421,4	100	121,7	100	299,6	100
1900	1731,9	181,5	823,6	195,4	276,2	226,3	547,4	182,7
1912	2095,2	219,6	1001,3	273,6	341,3	280,4	660,0	220,3
1930	3051,3	319,8	1523,9	361,7	639,0	524,9	884,9	295,3
1941	3801,3	398,4	2049,4	486,4	992,5	815,3	1056,9	352,7
1948	3713,1	398,8	2053,1	487,2	1041,8	855,8	1011,3	337,5
1956	5474,6	573,8	2516,6	586,2	1117,7	918,3	1338,9	416,7
(an lipsă)	5838,4	611,9	2606,6	618,6	1276,3	1048,4	1330,3	444,0
1966	7305,7	765,6	3145,1	746,3	1366,7	1123,0	1778,4	593,3
1974	8979,0	941,0	3983,3	945,2	1565,9	1286,7	2417,4	806,9
1975	9295,0	971,1	4194,8	995,4	1600,2	1314,8	2596,4	866,1

Tabelul 7. Ritmurile medii de creștere a populației urbane în perioada 1956-1974

Categoria de populație	Ritmul mediu de creștere 1956-1974
Populația totală	1,0
Populația urbană	2,7
Populația municipiilor și orașelor	3,0
Populația celor 170 orașe din care:	2,9
I. Primar	1,5
II. Secundar	2,9
III. Terțiar	3,1
A. Sub 20 000 locuitori	2,5
B. 20 000 – 99 999 locuitori	3,4
C. Peste 100 000 locuitori	2,8

Sursa: Measnicov, Hristache, Trebici 1977, 49, 56, 59.

Concluzii

Conform informațiilor din tabelul cu numărul 3, ritmul de creștere al populației urbane pentru intervalul 1956-1965 scade semnificativ, aproape la jumătate în raport cu perioada anterioară, 1948-1955. Desigur, această evoluție este strâns legată de politica demografică a regimului: dacă avortul fusese interzis în 1948, implementându-se în acest domeniu, ca în toate celelalte, de fapt, normele sovietice, în 1957 avortul este din nou legalizat, pe baza unei solicitări oficiale²⁴. Nu este deloc străină de reorientarea politicii demografice din 1957, ca de fapt și de reorientarea tacită a politicii agricole și industriale, revoluția maghiară din anul precedent, ale cărei reverberații destabilizatoare politic și ideologic îi neliniștiseră profund, cum era și firesc, pe Gheorghiu-Dej și pe acoliții săi. În 1966 însă, avortul este din nou interzis, fapt care explică

și reluarea creșterii demografice între 1968 și 1974.

Coroborând datele din tabelul numărul 2 cu acelea din tabelul numărul 7, se poate observa că orașele cu profil economic terțiar și secundar cunosc cel mai accelerat ritm de creștere al populației între 1956 și 1974 – de trei ori – în timp ce orașele cu profil economic primar cunosc o creștere a populației de 50 %. Chiar și așa, cifrele pentru sectorul primar erau deosebit de mari, corespunzând unui fond de acumulare de aproximativ o treime din venitul național, fapt care l-a intrigat pe liderul Iugoslaviei, mareșalul Tito, Belgradul nealocând niciodată mai mult de 22% fondului de acumulare în raport cu acela de consum²⁵. Să nu uităm că și Iugoslavia era un regim leninist, în care industrializarea și mecanizarea agriculturii erau la mare preț.

Note

- ¹ Într-o formă de lucru, acest text reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă, intitulată *Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur*, care urmează a fi publicată la Editura Cetatea de Scaun.
- ² *Statutul Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1974, pp. 7-10.
- ³ *Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, Editura Politică, București, 1972, p. 55.
- ⁴ Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 117-120.
- ⁵ Elisabeta Trăistaru, *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975, pp. 164-166.
- ⁶ Pavel Câmpeanu, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Editura Polirom, Iași, 2002.
- ⁷ Elisabeta Trăistaru *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, op. cit., pp. 161-162; subl. în orig.
- ⁸ *Ibidem*, p. 162.
- ⁹ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1975.
- ¹⁰ Elisabeta Trăistaru, *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, op. cit., pp. 162-163.
- ¹¹ *Ibidem*, pp. 164-165.
- ¹² Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, op. cit., pp. 146-148.
- ¹³ *Ibidem*, pp. 151-153.
- ¹⁴ Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași, 2015, pp. 182-194.
- ¹⁵ Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, op. cit., pp. 150-175.
- ¹⁶ *Ibidem*, pp. 204-205.
- ¹⁷ *Ibidem*, pp. 212-218; subl. în orig.
- ¹⁸ *Ibidem*, pp. 221-222.
- ¹⁹ *Ibidem*, pp. 262-263; Dragoș Iliescu, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*, Editura Politică, București, 1988, p. 46.
- ²⁰ Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, op. cit., pp. 264-270.
- ²¹ *Ibidem*, p. 19.
- ²² *Ibidem*, p. 29.
- ²³ *Ibidem*, pp. 37-38.
- ²⁴ Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, traducere de Marilena Dumitrescu, Editura Humanitas, București, 2000, pp. 58-59.
- ²⁵ Cezar Stanciu, *Prietenul de la Belgrad. Întâlnirile Ceaușescu-Tito (1966-1970)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 236.

Bibliografie

- CÂMPEANU Pavel, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1975.

- COPILAȘ Emanuel, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași, 2015.
- MEASNICOV I. Hristache, I., TREBICI, VI., *Demografia Orașelor României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- ILIESCU Dragoș, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*, Editura Politică, București, 1988.
- KLIGMAN Gail, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, traducere de Marilena Dumitrescu, Editura Humanitas, București, 2000.
- OROVEANU Mihai, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, Editura Politică, București, 1972.
- STANCIU Cezar, *Prietenul de la Belgrad. Întâlnirile Ceaușescu-Tito (1966-1970)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
- TRĂISTARU Elisabeta, *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975.